

Petőfi Sándor

A helység kalapácsa

Hősköltemény négy énekben

ELSŐ ÉNEK.

Szeretnek az istenek engem,
Rémítő módra szeretnek:
Megajándékoztanak ők
Oly ritka tüdővel,
Mely a csatavészek
Világrendítő dúlakodásit
Illendően elkurjantani képes,
S melyet tőlem minden kántor irigyel.
És hogy férfi legyen,
Méltó e tüdőhöz,
Lön az égi hatalmak irántami hajlandóságából
A széles tenyerű Fejenagy,
A helységi kovács,
Vagy mint őt a dús képzeletű nép
Költőileg elnevezé:
A helység kalapácsa. --
Ti, kik erős lélekkel birván,
Meg nem szeppentek a harci morajtól,
Halljátok szavamat!
De ti, akiknek szíve
Keményebb dolgoknál
A test alsó részébe hanyatlik,
Oh ti kerüljétek szavamat!

*

"Ámen!" szólt az áhítat
Szent hangján
A menny szolgája; s az egyház
Négy fala, régi szokása szerint,
Komolyan mondotta utána, hogy: "Ámen."
A nép pedig, amely esti imára
Gyülekezett a szentegyházba, azonnal
Elhordta magát,
S egy-egy kancsó bor előtt
Otthon vagy a csapszék asztala mellett
Dicsérte az istent.
A becsukott templomban csend lett;
Nagyobb csend nincs a mocsárok partjainál sem,
Mikor a gém, bíbic s béka elalszik.

Csend vala hát;
Csak két éhes pók harcolt
Életre, halálra
Egy szilvamagon-hízott légy combja felett;
De, oh balsors! a combat elejték.
Egy egér fölkapta, s iramlott
Véle az oltár háta mögé
A tiszteletes reverendájába,
S lakomáz vala,
S a pókok szeme koppant.

Hah, de mily szörnyű zaj,
Mily lárma riasztja
Egyszerre az egyház
Temetői nyugalalmát!
Mennydörgés?
Vagy kásának forrása fazékban?...
Nem!
Ott ember hortyog.

Ugy van! ez emberalak.
Egy zugban két öklére hajolva
Alszik... hanem íme fölébredt,
Miután elhortyantotta magát.
Ásít... szemeit dörzsölve körülnéz...
Lát és sejt... sejtése pogány.
Megy az ajtóhoz; megrázza kilincset.
És rázta hiába.
Éles eszével
Átlátta azonnal
A dolog állását,
És ezt mondotta: "Bezártak."
S még egyszer mondotta: "Bezártak."
Azután, mint férfihoz illik,
Téged híva segédül,
Lelki jelenlét!
S kére: ne hagyd el.
S te nem hagytad el őt.
Védő szárnyadnak alatta
Ily gondolatok születének
Nem tökkelütött koponyájában,
Mialatt orrát mutató ujjára tevé:

"Hogy szabaduljak?
Kiabálni potyára.
Valamint a puszkagolyóbits
Kétannyira nem megy,
Mint amennyire megy:
Szintugy az emberi hang.
Igy hát hahogy orditanék is:
Meghallani nem volnának
Képesek a falubéli fülek,
Mert innen a helység
Majd félóránnyira fekszik
Lenn a völgy tekenőjében. --
Leugorjam az ablakon által?
Az igaz, gyerkőce-koromban
A cseresznyefa legtetejéről
Gyakran ugortam alá,
Ha csősz-szagot érzék.
De az régen volt. Már az idén
A negyvenedikszer
Értem meg a krumplikapálást.
Lelkem hüvelyét
A férfiúság kora
Megnehezíté;
S ha leugornám:
Nyakamat szegném,
Vagy más bajom esnék."

Igy főzte a gondolatok seregét
Feje bográcsában
A bölcs férfiú, aki
Az idén már negyvenedikszer
Éré meg a krumplikapálást.
Ezután folytatta tünődve:

"Mást kell kitalálnom...
Vagy itt húzom ki az éjet,
S ez nem lesz módnélküli multság."
S komoran nézett a híg levegőnek
Egy pontjára,
Miként a gólyamadár néz
Fenekére a tónak,
Mikor a prédát lesi, mellyel
A kémény tetején
Várakozásba merült fiait
Megvendégetni akarja.

"Megvan... ahá, megvan!" rikkanta,
S komoly orcájára derű jött:
Mint kiderül példának okáért
A föld, mikor a nap
Letépi magáról
A felhők hamuszín ponyváját;
Szintén így kiderül
A sötétlő konyha is éjjel,
Ha kólyika kezdi gyötörni
A mopszli-kutyácskát,
S a tekintetes asszony
Rémülve kiált
A cselédi szobába:
"Panni te! kelj fel,
Rakj tüzet, és melegíts téglát...
De szaporán!"
Panni pediglen
Föltápszkodik... egy-két
Botlásnak utána
Kijut a konyhába... kohával, acéllal
Meggyújtja a taplót,
Taplóval a kényertyát,
Kényertyával a szalmát,
Szalmával a fát,
Hogy téglát melegítsen
Hasacskája a mopszli-kutyának.
Mondom: valamint ilyenkor
Kiderül a konyha sötéte,
Úgy oszlott a ború
Hősünk komor orra hegyéről,
Midőn e szót ejtette ki: "Megvan!"

S a kíváncsi világ azt kérdi: mi van meg?
Hegyezd füledet,
Kiváncsi világ!
Lantom neked elzengendi: mi van meg.
S ha ekkorig aggodalommal
Néztél hősünk sorsának elébe,
S netalántán arcodat
Érette a bának könnye fűröszte:
Most már szemeid pilláin
Az öröm könnyének
Gyöngye ragyoghat,
Mint fekete átila-dolmányon
A csínos ezüst gomb --
Mert megvagyon a szabadulás terve,
Jeles terv! illő
Ily okos emberhez.

"Sikerülni fog, és sikerülnie kell!"
Mondá a szentegyházi fogoly diadalmasan.
"A toronyba megyek fel,
És a toronyablakon által
Leereszkedem
A harang kötelén...
De ha megkondúl?
Majd úgy intézzük a dolgot,
Hogy szólni ne tudjon:
A kötél jó hosszu."

Mig a bölcs férfiú tervét,
Leleményes eszének
Fényes tanuját
Teljesülés koronázza:
Pihennék tán egyet -- aztán
Uj erővel
Térjünk a tettek más mezejére.

MÁSODIK ÉNEK

Regényes domb tetejében
A helység nyugati részén,
Honnan faluszerre
Legjobban látni sarat, port,
Már mint az idő járása vagy; --
Mint mondom: a helység
Nyugati részén,
Környékezve csalántól
S a növények több ily ritka nemétől,
Áll a díszes kocsmá, amelyet
Sajátjának nevez
Isten kegyiből
És egykori férjének szorgalmából
A szemérmes Erzsók asszony...
Mint őt nevezék.

Lantom, kegyes égnek ajándoka! zengd el:
Honnan ez elnevezés.

Erzsók asszonyom ékes,
Holdkerek arculatán, -- hol még csak
Ötvenöt év lakozik, --
Örökös hajnalnak
Pirja dereng.
S innen ez elnevezés.
Vannak ugyan, kik
Állítani merészek,
Hogy Erzsók asszonyom arcát
Nem a szende szemérem,
Hanem a borital festette hasonlóvá
A hajnali pirhoz.
De ezek csak pletyka beszédek;
Mert Erzsók asszony nem is issza a bort...
Csak úgy önti magába.
Ilyen a rágalom aztán!
Oh ez előtt nincs
Szentség a föld hátán,
A legszüzebb ártatlanságnak
Tiszta vizét is
Bémocskolja iszappal,
A hóra sarat hány,
És... de hová ragadál?
Oh felhevülésnek
Gyors talyigája!

Vissza tehát
A szemérmes Erzsók
Ötvenöt éves bájaihoz.

Bájos vala ő!
Mint a pipacsból
Font koszorú,
Vagy mint a bakter dárdájába ütődött
Éjjeli holdsugár.
És ennek okáért
Látogató őt
Az egész falu népe
Oly szorgalmasan;
Elannyira, hogy
Be se' nézett más kocsmába...
Az igaz, más kocsmá nem is volt
A faluban.

Idejárt hát
A falu népe, kivált
Vasárnapi délnek utána,
És nagy mértékben vígadozott,
S a vígadozásnak

Végéről szó sem volt,
Míg a kisbírói tekintély
Tudtokra nem adta
Szívreható mogyorófa-beszéddel,
Hogy már hazamenni tanácsos.

Ma is így megy
A szemérmes Erzsóknál.
Az isteni tisztelet elmúlt,
A csapszék népesedik.
Valamint a mezőség,
Hol a tehenek csordája legel,
Megnépesedik
Két szárnyú seregélyekkel
A nyári napoknak
Forró idejében.

Jelen volt
Közepette a vendégek seregének
A helybeli lágyszivű kántor,
Torkának szárazságával
S szerelemvágys kebelének
Tengerkínjaival.
Őt ugyanis
A szemérmes Erzsókért
Örömműző lángok emészték,
Mint a vér rozsdája emészti
Ólmos füttyköseinket, amikkel
Tisztújítási csatákban
Egymást simogatjuk.
Ki vetemednék
Bámúlatra tehát,
Hogy ő egyikével
Feje ablakinak
Le-lenéz a folyó bor
Billikomába:
A másikkal azonban
Andalgva mereng
A szemérmes Erzsók
Kellemes arcán.

Nem maradott el
A béke barátja
Bagarja uram sem,
A csizmacsinálás
Érdemkoszorúzta művésze.
Méltóságos termetű férfi.
Majd akkora volt ő,
Mint a bajúsz orrának alatta.
Oldala mellett
A bort szörpölte Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi,
Ki, mikoronta Bagarja uram
E kérdést terjesztette elébe:
"Hát Fejenagy koma hol lehet?"
Így hallatta a választ:
"Ott van, a hol van;
Hanem itten nincs... s ma alig lesz."
S miután ezeket mélytitku ajakkal
Elmondotta: kiprémzé
Szája vidékét
Sátáni mosollyal.
Bagarja uram pedig üle,
S olyformán néze szemével
Mint nézni szokott a halandó,
Ha nem érti a dolgot.

S vala még több érdemtéljes egyén
A vendégek koszorújában.

Megnyílt akközben az ajtó,
S lett széles az ő nyílása,
Mint szája a helybeli kántornak,
Mikor éneket énekel
A soksípú orgona mellett.
S ki volt, ki az ajtót
Kinyitotta imígyen?
Ha a hagyomány állításának
Hinni szabad:
Nem más, mint vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikájának
Jókedvű abrakolója.
Jöttek nyomban utána
A hangászkarnak tagjai hárman:
A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bőgő sánta huzója, --
Mind ivadéki
A hősi seregnak,
Mely hajdan Nagy-Idánál
A harci dicsőség
Vérfestette babérját
Oly nagyszerűen kanyarítá
Nem-szóke fejére
S nem-szóke fejének
Göndör hajára.

A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bőgő sánta huzója
Föltelepült kényelmesen
A kemencének tetejére; miközben
Vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikájának
Jókedvű abrakolója,
Így adta bizonyosságát
Ékesszólási tehetségének:

"Bort!"

Fölfogta azonnal
A szemérmes Erzsók
E szónoklat magas értelmét,
S eszközlé annak teljesülését
Nem fontolva haladván.

Miután a vitéz Csepü Palkó
Az orra alatti nyíláshoz
Emelte a kancsót,
S miután mértékletesen
Egyet kortyanta belőle:
(Körülbelül annyit,
Amennyivel öt vagy hat ürgét
Lehetne kicsalni lyukának
Mélységeiből,)
Annakutána
Fölnéze az ég tájéka felé --
A kemencetetőre,
S ilyféle szavakkal
Terhelte meg a levegőnek
Könnyű szekerét.
Hogy szállítná azokat
A derék hangászi fülekbe:

"Húzd rá, Peti,
A fűzfán fűtyülődöt is,
Aki megáldott!"

S Peti nem késett,
A háromság más ketteje sem.

Cimbalom és hegedű és bőgő
Hangot adott...
Jaj, de mi hangok ezek! --
Ezeknek hallata visszaidézi
Tündérhatalommal
Emlékezetembe
Éltem legszebb idejét,
A gyermek-időt.
Látom, mint játsztam öcsémmel
S kis házi kutyánkkal.
Aztán a kutyát elvette öcsém,
Én meg nem akartam od'adni,
S így hajba kapánk.
Mi jött ki belőle?
Az jött ki belőle,
Hogy a zajra apánk kirohan,
Nálunk terem, és mindkettőnket
Jól megnadrágol.
Azalatt a kutyát mi elejtők
S ráhágtunk farka hegyére.
Mikor e percben mindhárman
Összevisítánk:
Ez összevisítés
Alig lehetett szebb,
Mint a Peti és két társa zenéje.

És lett a zenére
A szemérmes Erzsók
Teremében nagy vigalom.
Mindennek előtte
Összeütötte bokáját
Vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikájának
Jókedvű abrakolója.
Követé e csáberejű példát
A többi legénység,
Béhurcolva szelíden
Egypár fürge leányzót,
Kik eddig az ablakon által
Kukucsáltak kandi szemekkel,
S kiknek már viszkete talpok
A táncnak vágya miatt,
Hallván a mennyei báju zenét.
S kóválygani kezdtek
Mindnyájan a tánc gyönyörében,
Mint aki nadragulyával
Fűszerezte ebédjét.
A lábak dobogása pedig
Rendes vala,
Mint ama zaj, mit
Néha a tiszteletes hall,
Mikor ül a biblia mellett,
S olvassa nagy elmerüléssel;
És amely zajra imígyen
Teszi megjegyzését
Jámbor szívvel:
"Oh az a Palkó
Istentelen ember!
Megint nyagatja csikóimat,
A szegény párákat,
Korbácsa csapásaival."

Míg ily események
Gazdagíták a világ történeteit
A kocsmaterem közepén:
Szélről a béke barátja,
Bagarja, s Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi,
Útlenek, ittanak egyre. --
A helybeli lágyszivü kántor

Még mindig pislogatott
A szemérmes Erzsók
Ötvenöt éves bájaira.
Arcúlata lelki tusának
Volt tükröződje.
Látszék, hogy valamit
Akar és nem akar,
Vagy inkább, hogy valamit
Merne, ha merne.
Mikoron meglátta Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfí,
Hogy a lágyszivű kántor
Se' széna, se' szalma:
Hozzája vonúlt,
S ily szókat láta helyesnek
Intézni a késedezőhöz
Bátorításnak okáért
Hangtalan hangon,
Mint a sugólyuk
Lakói beszélnek a színpadokon,
Holott nők s férfiak által
Szomorú- és vígjátékok adatnak
S közben bohózatok és operák
A közönségnek gyönyörére:

"Oh kántor uram!
Hát elmegy a nap,
Megjön az alkony,
Utána az éj.
Elülnek a csirkék
És ludak és verebek,
Mielőtt ügyesen szőtt
Tervünknek drága gyümölcse megéri? --
Gondolja meg azt komolyan
És nemcsak úgy átabotába,
Hogy századok adnak
Tervkivitelre
Egy ilyen pillanatot.
Az ilyen pillanatokkal
Fukaran kell bánni tehát
Az előre tekintő
Emberi léleknek,
Valamint fukaran bánik
Beszédeivel
Bíró uram,
A bölcs aggastyán. --
Előre tehát,
Hogy az alkalom el ne sikoljék,
Mint elsiklik néha a hal
A halásznak körme közöl,
Ha ügyetlen kézzel
Kap utána az ostoba filkó. --
Rajta azért,
Oh kántor uram!
Most vagy sohasem. --
Mért engedni helyet kebelében
A félelem érzetének?
Hiszen részt vett a győri csatában."

Ekképen szóla Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfí,
A helybeli lágyszivű kántor
Egyebet nem válaszola,
Mint ami következik:

"Oh te tudója szivem titkának!
Igaz egy betüig
Tartalma beszédidnek,
Mint igaz a szentírás.
Bölcsen tudom azt.

De amint van okom,
Nem hordani többé
A titkolt szerelemnek
Életölő fájalmát:
Szintúgy van okom,
Elfojtani lelke
Mélységes mélyében e titkot.
Ha ez emberek itten
Észre találnák venni?...
Avvagy ha pofon vág
A szemérmes Erzsók
E szörnyű merényért?...
Hát feleségem,
Az amazontermészetű Márta?...
Oh én a legboldogtalanabb
Valamennyi teremtmény közt,
Mely látta a nap karimáját,
A sugarakban uszót,
Ha felleges ég
Vagy éjszaka nem volt! --
Olyan az én lelke,
Mint a Duna legközepében
A szélvészhányta dereglye,
Vagy mint a dióhéj,
Mit a gyerekek
Pocsolyába vetének --
Hánykodik erre, amarra...
De bátorság! aki nem mer, nem nyer...
Oh szólj erre, Harangláb,
Mondd meg nekem: úgy van-e vagy sem?...
Akként áldja meg isten
Életedet s unokáidat is,
Amily őszinte leszen
E kérdésemre a válasz,
Amelyet adandasz!"

S őszintén szóla Harangláb,
Mondván: "Úgy van, kántor uram!"

"No, ha úgy van: hát nekivágok!"
S ezzel a helybeli légyszivű kántor
Fölemelte s letette a kancsót;
Csakhogy mikoron fölemelte,
Csordultig vala az, --
És amidőn letevé,
Üres vala az,
Valamint üresek zsebeim
Most, mikor ezt éneklek
Nagy lelkesedéssel
Költői dühömben. --
Annakutána a légyszivű kántor
Egyet rántott a lajblija szélén,
S kétségbeesett elszántsággal,
Mint aki hidegfürdőt
Éltében először használ,
Odarontott
A szemérmes Erzsókhoz.

HARMADIK ÉNEK

Oh nagyon is jószivű közönség,
Különösen ti,
Szép lyánykái hazámnak,
Kiket annyira szeretek én,
Hanem akiktől
Nem nyerek egy makulányi szerelmet, --
Ha szépen kérlek benneteket:
Ugye nem fogtok haragudni reám,

Hogy a helybeli lágyszivű kántornak
Szerelmevallásától
S a tánc kellő közepéből
Drága figyelmezteteket
A templom tájékára csigázom?
Hol a leleményes eszű fogoly
Épen mostan ereszti
Magát lefelé a harang kötelén,
Valamint leereszkeedik a pók
Gyakorta szobám tetejéről
Saját fonalán.

És íme leért,
És kutyabaja.
A kötélen ugyan azt akará,
Hogy hála fejében
Hagyná ott bőrét tenyerének;
Hanem a hűséges bőr
Konokul így szólt a kötélnél:
"Én ugyan itten nem maradok, --
Avvagy ha maradnom kell,
Hát szinte maradjanak itt
Hús és csont testvéreim is."
A kötélen jó szíve megindult
E ritka bizonyosságán
A szép testvérszeretethez,
S lemondta kívánságáról.

Már estefelé volt.
A nap gombóca piroslott,
Valamint a paprika,
Vagy mint a spanyolviasz,
Oh te piros nap!
Mért vagy te piros?
Szégyen-e vagy harag az,
Mi arany sugáraidat
Megrezesíti,
Mint a bor az emberek orrát?
Nem szégyen, de nem is harag az,
Csak én tudom ennek okát,
Én, kit földöntúli izék
Földöntúli izékbe avattak.
Ez vésznek előjele,
Amely még ma lesujt a világra,
Miként a mézáró taglója lesujt
Az ökörnek szarva közé.
S nemcsak a nap hirdette a vést,
A már közelállót;
Az egész természet
Elhagyta a régi kerékvágást.
Két kutya, melyek előbb
Őszinte barátságának
Példái valának hosszú időktől,
Most egymást marta dühödve
Egy nyomorú juhbőr-darabért,
Mit a mézárszéknek előtte találtak.
S még száz ily példát zengene lantom,
Melyek mind iszonyú pusztulást
Jóslának a földnek,
De csak a legnevezetesebbet
Közölni legyen elég:
A lágyszivű kántornak felesége
Ma nem ivott meg többet
Egy messzely pálinkánál.

Igy állt a világ,
Amidőn a szentegyházi fogoly
Elereszté a mentő kötelet,
S ekképen szóla magában:
"Lenn volnék..."

Hála a mennyek urának!
Most egyenest a szemérmes Erzsókhöz.
O szemérmes Erzsókom,
Szívem műhelyének
Örök árendása te! nemde
Vársz epekedve reám?
Valamint én várom a tiszteletestől
Kontójának megfizetését,
Melyért nála hetenként
Kunyorálok hiába.
Nem fogsz te sokáig várni reám;
A szerelem lesz sarkantyúm,
Hozzád rohanok,
Mint a malacok a gazdasszonyaikhoz,
Ha kukoricát csörgetnek."

Még bé sem fejezé
Költői beszédét,
S íme rohan a szemérmes Erzsókhöz,
Mint a malacok a gazdasszonyaikhoz,
Ha kukoricát csörgetnek.
Amidőn megfogta kilincset
A kocsmai ajtónak:
Ketyegett hő szive erősen
Üdv-kéjek gyönyörétől.
Amint benyitott a terembe,
A tánc még egyre dühöngött,
S csak a béke barátja
Bagarja vevé őt észre,
S őszinte örömmel
Idvezlette, kiáltván:
"Jó napot adj isten,
Fejenagy koma!"
(Mert ő, a nagy férfiu, volt ez.)
"Jó napot adj isten,
Hát kelmed is eljött?"

Ezek voltak szavai
Bagarja uramnak,
A béke barátjának,
De a széles tenyerű Fejenagy,
A helység kalapácsa,
A "jó napot, adj isten"-re
Nem mondta: "fogadj' isten",
Nem mondott semmit,
De nem is hallotta beszédét
Bagarja komájának,
Dehogyan hallotta, dehogyan!...
Ő csak látott --
Oh mért kellett látnia ekkor?
Mért nem született vakon inkább?
És átáljában mért született?...
Ott látá térdepelésben
A helybeli légyszivü kántort
A szemérmes Erzsók
Ötvenöt éves lábainál.
E látványra szivét
A tiszta szerelmü szivet,
Pokolbeli kínnak
Százharminchatezer bicskája
Hasította keresztül,
S fölgyujtá agyvelejét
A haragnak cintmasinája legott.
Mint prédájához a macska,
Zajatlan léptekkel
S szeme égő üszkével
Sompolygott a légyszivü kántor
Háta mögé,
Aki titokban
Gyötrődő szive érzelmét

Ekkép foglalta szavakba:

"Szemérmes Erzsók,
Koronája az asszonyi nemnek,
S kezelője a bornak
S a pálinkának!
Lesz-e engedelem számomra szivedben,
Ha lelke tartalmát
Előtálatni merészlem?...
De nekem már mindegy, akár van
Akár nincs engedelem számomra,
Kimondom:
Mi furdalja az oldalát.
Kimondom, igen,
Nem holmi cikornya-beszéddel,
De az érzés egyszerű hangján: --
Keblem kápolnájában
A hűség szerelmek
Az öröklétnél
Félrőffel hosszabb gyertyája lobog
Szent lobogással.
S éretted lobog az,
O szemérmes Erzsók!
S ha meg nem koppantod
A vizontszerelem koppantójával:
El fog aludni,
És vele el fog aludni
Életem is!...
Itt várom ítéletemet;
Most, rögtön, ezennel
Mondja ki szűz ajakad:
A reménység zöld koszorúja
Övedd-e homlokomat,
Vagy a kétségbeesésnek
Bunkósbotja
Üssön agyon?..."

"Én ütök agyon...
Én vagyok a kétségbeesés!"
Szólt... nem! mennydörgött egy hang,
A széles tenyerű Fejenagynak hangja;
S széles tenyerével megragadá
A lágyszivű kántor gallérját,
S fölemelte a térdepelésből,
Hogy talpa sem érte a földet.
Aztán meg letevén,
Hogy az orra is érte a földet.
"Én ütök agyon,.."
Folytatta tovább
A széles tenyerű Fejenagy.
"Én morzsolom össze
Csontjaidat,
Mint a malomkő
A búzaszemet!
Hogy mertél... de előbb
Téged vonlak kérdőre, o Erzsók!
Mondd meg nekem azt:
A hűtlenségnek fekete posztaja
Vagy az ártatlanságnak
Patyolatlepedője takarja-e lelked?
Oh, szólj nekem erre!"

A szemérmes Erzsók
Nem szóla reá,
De tengervízszinü szemének
Bájdús kifejezéséből
Ezt silabizálta ki mennyei kéjjel
A széles tenyerű Fejenagy:
"Oh, széles tenyerű Fejenagy,
Helységünk kalapácsa,

S csapra ütője szivem hordójának!
Még kétkedel?...
Ártatlan vagyok én,
Mint az izé."

Érté e néma beszédet
A helybeli légyszivü kántornak
Dühteljes dögönyözője,
S engesztelve sohajtott:
"Lelkem lelke, bocsáss meg,
Hogy kétkedni merék
Hűséged acélláncának
Állhatatosságában. --
Most pedig, oh kántor!
Téged veszlek elő;
Készülj a meglakolásra --
Rémséges leszen az,
Valamint rémséges a bűn,
Mit elkövetél.
Példádon okúljanak a késő unokák,
Hogy kell csábítani az ártatlanságot,
Hogy kell konkolyt hinteni
Két szerető szívnek
Tisztabuzája közé!"

Miután a nyelve megállott,
Két keze kezdett mozgni
A széles tenyerű Fejenagynak:
A helybeli légyszivü kántort
Úgy ütögette a földhöz,
Mint a gyertyát mártani szokták.

A helybeli légyszivü kántor
Elkezdett bögni, amint még
Nem bögött soha
Sem temetéseknél,
Sem a soksípú orgona mellett.
Bögése zavarnak
Lett okozója
A mulatók közt.
Mebomlott a tánc;
A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bögő sánta huzója
Feledte tovább hallatni
Hangszere égi zenéjét.
A nép odacsődült,
Karéjt képezve, holottan
A széles tenyerű Fejenagy
Példát ada a késő unokáknak,
Hogy kell csábítani az ártatlanságot,
S hogy kell konkolyt hinteni
Két szerető szívnek
Tisztabuzája közé.
A helybeli légyszivü kántor
Bögései közben
Ily szókkal esengett
A helység kalapácsához:
"Csak addig várjon, amíg
Egy szócskát, egy kicsi szócskát mondok --
Aztán verjen kelmed agyon,
Ha jónak látja."

A széles tenyerű Fejenagy,
Ki már belefáradt
A példaadásnak kedvéérti
Földhözütésbe,
Ezeket szuszogá:
"Beszéljen, kántor uram!
Mentse magát,

Meghallgatom én az okos szót
Minden időben...
Mentse magát."
S a helybeli légyszivü kántor
Igy mentette magát,
Heverve a földön:
"Bűnös vagyok egyrészt,
Nem tagadom,
Mert megszeretém
Lángzó szerelemmel
A szemérmetes Erzsókot...
De tehettem-e róla?
Oh a szerelem
Nem oly portéka, amelytől
Elzární lehetne a szívet.
Tündéri madár ez, amelynek
Ajtó sem kell, hogy a szívbe röpjön,
Mint bölcsen tudhatja kegyelmed. --
De szerelmemet én
Titkoltam volna örökké,
Elvittem volna magammal
A más életbe, ahol tán
Nincsen is élet --
Ha nem veszi észre Harangláb.
Ő észreuvé,
S bujtotta tüzem,
Mi okért, mi okért nem?
Arról nincs tudomásom.
Ő volt, ki, midőn ma
Az isteni tisztelet alkalmával
Kegyelmed az álomnak karjába hajolt,
Ezt javasolta nekem:
Zárjuk kelmedre az ajtót,
S így zárva levén,
Ma baj nélkül tehetem
Hódításaimat
A szemérmetes Erzsóknál...
S én balga, szavát fogadám!"
Mindezeket mondá
A helybeli légyszivü kántor
A megbánásnak örömtelen hangján.

Mint megfordúl a rézkakas
A templom tetején,
Ha más tájról kezd fúni a szél,
Ugy vett más fordulatot
A széles tenyerű Fejenagynak
Lelke, s irányt,
Mikor e szók érinték füle dobját.
"Mit szól kend erre, Harangláb?"
Voltak szavai,
S nem szelíden mondott szavai.
"Igazolja magát kend,
Vagy akkép vágom fültövön,
Hogy azonnal megsiketül bele."

Odaállá Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi,
S rendületlen nézve szemébe
A széles tenyerű Fejenagynak,
Ily bátor szókra fakadt:
"Igazolni fogom magamat,
Nem mintha remegnék
A kend fenyegetéseitől.
Jobban felkösse gatyáját,
Akitől meg kelljen ijednem...
Érti-e kend ezt? --
Mind igaz, amit kántor uram szólt,
Aki, úgy melleleg mondva,
Gyáva, haszontalan ember,

Hogy oly pimaszúl rám vallott. --
Én bujtogatám őt,
Hogy csapja el a kelmed keziről
A szemérmes Erzsókot,
Mert én kendet utálok,
Mint a kukorica-gőlődint."

"Ugyan úgy-e?"

"Biz úgy ám!"

"Hát kend azt gondolja talán,
Hogy én kendet szeretem
Avval a macskapofájával?"

"Micsodával?"

"Avval a macskapofájával!"

"Macskapofámmal?"
Hát te, te sündisznó!
Aki kovácsnak tartja magát,
Pedig holmi cigánytól
Tanulta meg a kalapálást..."

"Hát még mesterségemet is
Gyalázní mered?
Te hitvány templomegér...
No megállj! majd megkialapállak."

S úgy megütötte
Öklének buzogányával
A fondor lelkületű egyházfinak orrát,
Hogy vére kibuggyant.
Erre Harangláb
Ügyesen leütötte fejrül a kucsmát,
Meggapta hajának fürtözetét,
S oly istenesen kezdette cibálni,
Mint a harangkötelet.

Ez iszonyú látvány
Megragadá gyöngéd idegét
A szemérmes Erzsóknak,
S a szegényke
Ájulat örvényébe bukott.
Bagarja, a béke barátja,
Fölemelte szelíden,
S ápolva tevé le őt
Az ágy párnái közé.
Élettelenül fekvék ott,
Mint a lepuskázott vadlúd
A tó közepén. --
De most jön a haddelhadd!

Amidőn a vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikájának
Jókedvű abrakolója,
Látá, hogy komolyabb kezd lenni
A dolog fordúlata:
Fejenagnál terme serényen,
S magát frígyestársának ajánlá.
Őt kedves kötelek csatolák
A széles tenyerű Fejenagyhoz:
Nála tanulá tudniillik
A kovács-mesterséget
Valami két hétig. --
Hanem ekkor eleblábolt,
Mert nem volt hajlama a mesterséghez.
Vakarta i'kább a lovat,
Semmint patkolta.

De azért kedveltje maradt
A széles tenyerű Fejenagy,
S neki most is "mester uram" volt.

"Mester uram!"

Kurjanta vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikájának
Jókedvű abrakolója,
"Ne féljen semmit, mester uram.
Itt vagyok én is."
S ezzel nekiugrék
A fondor lelkületű egyházfinak,
Hátán termett, s kezdte püfölni.
Nem bírta Harangláb
Csepü Palkónak terhét,
És összerogyott,
De véle rogyott
A helység kalapácsa is,
Mivel üstöke mindig
Marka között volt még.
Nagyszerű volt ez esés!
Igy hullnak alá a kövek
A romladozó várak tetejéről
A völgy mélységébe.
A tusázókhoz több forróvérű legény
Csatlakozék,
Két pártra szakadva.
S lett rúgás, harapás,
Fejbetörés, vérontás és a többi.

A lyányzók pedig elvonulának
A kocsmateremből,
Mint elvonul a napnak sugara,
Ha zivatar támad.
S elkotródott a lyányok után
A béke barátja, Bagarja.

NEGYEDIK ÉNEK

Merre, Bagarja uram,
Test-épületének
Élő oszlopain,
Oh merre szalad kend
Gyors szaladással,
Mint a kugli-golyóbis?
Hát férfihoz illik
Megfutamodni a harci veszélytől?
Lemondani a csatabajnak
Hősi jutalmáról,
A dicsőség tölgykoszorújáról?

Ne kárhoztassuk a jámbort!
A gondviselésnek
Választott embere ő,
Ki elhárítani termett
A végpusztulást falujáról.
Avvagy, ha nem ekképen cselekednék,
Mért híná őt a világ
A béke barátjának?

Ő e nevezetnek megfelelőleg
Intézé tette irányát,
S könnyü inakkal iramlott
Az öregbírói lakáshoz,
Amelynek előtte
Méltóságosan állott
A kaloda.

Bagarja, a béke barátja,

Alva találta
A kevés szavu bírót,
A bölcs aggastyánt.
Ottan fekvék ez
Testének egész hosszában
A pamlagon...
Azaz a fapadon.
Párnául ködmöne szolgált,
Az öregebbik,
Mert az ujat kímélnie kellett. --
Bagarja uram
Megdöfte az oldalbordáját,
Hogy az álom sűrű kódét
Szétozslassa szeméről.
De korántsem volt ez
Oly könnyű munka, minőnek
Első látásra talán
Gondolja az ember.
Soká bajlódék véle Bagarja,
Mig fölnyílt az egyik szeme nagy nehezen,
S lelki nyugodtsággal kérdezte:

"Mi baj?"

"Baj van, bíró uram, és nagy baj!
Csak talpra, de gyorsan,
Ha azt nem akarja,
Hogy vége legyen helységünknek,
Vége örökre!
Kiütött a háború, és dúl.
A szemérmes Erzsók
Csapszéke lón a csatatér.
Az egész falu népe
Egymást kaszabolja,
Hogy nézni iszony.
Potyognak az emberek,
Mint a legyek őszi időben.
A föld a kifutott vértől
Olyan, mint a vörös posztó.
Az enyészet gyászlobogója
Leng a szomorú csatatéren.
Tápázkodják föl, bíró uram,
És menjünk szaporán!
Mert csak bíró uram az,
Ki követ gördíteni képes
A rohanó romlásnak elébe."
Igy végzé a csata festését
A béke barátja, Bagarja.
A kevés szavu bíró,
A bölcs aggastyán,
Fölnyitva szemének másodikat is,
E kérdést látá szükségesnek:
"Hát menjünk?"

"Pedig tüstént!" volt a felelet.

"Nem bánom", szóla szokott nyugalommal
A bölcs aggastyán,
S miután új ködmöne rajta volt,
És botja kezében:
Útnak eredtek. --
Szomszéd volt a kevés szavu bíróhoz
A hivatalában pontos kisbíró.
Beszóltnak ehhez az ablakon által,
És mondák: jőne velök.
S szót fogadott a hivatalában
Pontos kisbíró,
Bár nem nagy örömmel,
Mert legszebb kedvtöltésében zavarták:
Épen feleségét verte.

Mikor a kántorlak elé jutottak,
Az amazontermészetű Márta
Szomszédnéjával
Akkor végzette pörét,
Mely onnan eredt,
Hogy a rosszlelkű szomszédné
Egy tyúkját agyonütötte,
Mert ez mindig az ő csirkéi közé járt,
S elette előlök az árpát.

Képzelné lehet,
Hogy mekkora volt dühödése
Az amazontermészetű Mártának
Hallatlan kára miatt;
De azt már képzelné lehetetlen,
Hogy mekkora lett dühödése,
Amidőn a béke barátja
Tudtára adá férjének csínját.
Szólni akart,
De a szó elakadt géégéjén.
Szeme vérszinű lett
S arcúlata kék,
És reszkete minden tagja,
Valamint a kocsonnya.
Szétnézett vizsga tekintettel,
Mellette hevert egy seprőnyél,
Azt fölragadá,
S böszülve kiálta: "Utánam!"

Amidőn a kevés szavu bíró,
A béke barátja Bagarja,
A hívtalában pontos kisbíró
S az amazontermészetű Márta
Elértenek a csatahelyre:
Iszonyú vala a látvány látása,
Amelyet láttak.
A harc járta javában.
A béke barátja Bagarja
Nem füllentett, amikor azt mondá
A kevés szavu bírónak,
Hogy az enyészet gyászlobogója
Leng a szomorú csatatéren.
Ugy volt egy betüig!
A kemence -- ahonnan
A kancsal hegedűs,
A félszemű cimbalmos
S a bögő sánta huzója
Az ifjúságot táncra vidítá
Hurjai bájos pengésével --
A kemence lezúzva
Ugy mered a levegőbe,
Mint valami sziklai vár
A tatárjárásnak utána.
Tört asztalnak s tört poharaknak
Romjai lepték
A véráztatta szobát,
S a vérnek közepette
Búsongva tünődött
Egy leharapott fül.

Az amazontermészetű Márta
Hős elszántsággal törte magát át
A vívó tömegben,
Mígnem férjére talált
Ki egy szögletbe vonultan,
Kínjában most is nyögve, kucorgott.

Oh Hamlet! mi volt ijedésed,
Mikoron megláttad atyád lelkét,

Ahhoz képest, amint megjíted
A helybeli légyszivű kántor
Feleségének látásán?
Egy fél-ép asztal alá bújt,
S kezeit könyörögve kinyújtá
Az amazontermészetű Mártához,
De ez nem könyörült.
Mefogta egyik lábszárát,
S kihúzta az asztal alól.
És addig döngette, amíg csak
A seprőnyélben tartott.
Aztán ott ragadá meg haját,
Ahol legjobban fáj,
És elhurcolta magával,
Mint a zsidó a lóbórt;
S ekkép vígasztalta: "Jerünk csak,
Itt a világ szeme láttán
Nem akarlak csúffá tenni... de otthon
Majd megkapod a magadét!"
S miután ura volt mindenha szavának
Az amazontermészetű Márta:
Hinni lehet, hogy most sem szegte meg azt.

Azalatt a kevés szavu bíró,
A bölcs aggastyán,
Nem ékesszólásánál,
De tekintélyénél fogva
Lecsillapítá a harcnak fergetegét.
A vérontásnak idője lejárt.
Meghunnyáskodtak a küzdők,
Mint a marakodó ebek,
Amikor gazdájok előjön,
S rájuk bógi: "Kimenj!"
A háboru közkatonái
Elsompolyodának.
A fondor lelkületű egyházfi
S a helység kalapácsa
Birói parancsra előállt,
S mindkettő fölterjesztette ügyét.
A kevés szavu bíró,
A bölcs aggastyán,
Megdorgálta keményen
A fondor lelkületű egyházfit --
S a helység kalapácsát,
Mint kezdőjét a csatának,
A hívtalában
Pontos kisbíró által
Kalodába csukatta.

Ott nyögi most fájalmát hőszünk
A kalodában,
S csak azzal vígasztalja magát,
Hogy elleneit megverte vitézül,
S ha innen az isten megszabadítja,
Mekéri azonnal
A szemérmes Erzsókot.

*

Te pedig, lantomnak húrja, pihenj!
Nagy volt a munka, s bevégzéd
Emberül e munkát.

Én is pihenek
Babéraitmon,
Miket a hírnek mezején
Borzas fõmre kaszáltam.

Mostan akár ma megássa
Gödrömet a sírásó,
Bánom is én!
Azért én élni fogok,
Míg a világnak
Szappanbuboréka
Szét nem pattan.
Pislogni fog a hír mécese siromnak
Koszorús halmán,
Mint éjjel a macska szeme.

Eljõ az irígység
Letépní babéraitmat... de hiába!
Nem fogja elérni;
Magasan függendnek azok,
Mint Zöld Marci.

S ha sötét zsákjába dugand
A feledés:
Fõlhasogatja sötét zsákját
A halhatatlanságnak fényes borotvája.

MUTATÓ TÁBLA,

mely azt mutatja, hogy az

I. énekben

fõlébred álmából egy fogoly, s szabadulást tervez -- azonban az
nincs megénekelve: hogy ki légyen ezen szabadulást tervezõ, álmából
fõlébredt fogoly? csupán azért, hogy késõbb a meglepetés annál
meglepõbb legyen. -- A

II. énekben

már több foglaltatik: kié a helység leglátogatottabb kocsmája?
mily ékes e kocsmá birtokosnéja? miben sántikál a kántor? ki
buzdítja merényének végbevételére? sat. -- A

III. énekben

megszabadul a fogoly, s börtönébõl a kocsmába megy; s amily szörnyû
dolgozat lát: oly szörnyû dolgokat cselekszik. Itt már az is orrára
kötetik a nyájás olvasónak, hogy a fogoly nem más, mint a költemény
hõse. -- A

IV. énekben

a szörnyû dolgok véget érnek, s a költemény hõse szörnyû véget ér.

(Pest, 1844, augusztus)